

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ОСОБАМИ З ІНВАЛІДНІСТЮ ВНАСЛІДОК ВІЙНИ

Аналіз нормативних документів та наукових досліджень, дозволив окреслити проблеми осіб з інвалідністю внаслідок війни, а також дослідити особливості соціальної роботи з особами з інвалідністю внаслідок війни. Наведено основні причини інвалідності. На сьогодні, особи з інвалідністю внаслідок війни є однією з найбільш вразливих груп населення, які потребують соціального захисту та ефективної соціальної підтримки та допомоги. Подано опис послуги з надання статусу особи з інвалідністю внаслідок війни. Виокремлено проблеми, які виникають у осіб з інвалідністю внаслідок війни та їхніх сімей, а також соціальні послуги на які вони мають право. Основними напрямками державної політики у сфері соціальної роботи з особами з інвалідністю внаслідок війни визначено: забезпечення соціальної реабілітації осіб з інвалідністю внаслідок війни; створення умов для працевлаштування; забезпечення соціального захисту; забезпечення доступу осіб з інвалідністю до освіти; створення умов для участі осіб з інвалідністю внаслідок війни у культурному житті суспільства та у спортивних змаганнях; фінансування заходів, спрямованих на реінтеграцію осіб з інвалідністю внаслідок війни. На основі аналізу діяльності недержавних організацій у напрямку соціальної роботи з особами з інвалідністю внаслідок війни визначено широкий спектр надання допомоги та підтримки (консультаційна та інформаційна робота, надання правової допомоги, сприяння в отриманні медичного обслуговування, фізичної реабілітації, протезування, санаторно-курортного лікування та оздоровлення та ін.). Виділено доцільні моделі роботи з особами з інвалідністю внаслідок війни.

Ключові слова: соціальна робота, інвалідність, учасники бойових дій, особи з інвалідністю внаслідок війни, соціальні послуги, складні життєві обставини, соціальна профілактика, соціальна реабілітація, інтеграція, мобільна бригада.

За останні роки проблема інвалідності в Україні набула особливої актуальності й гостроти. Це, зокрема, пов'язано із бойовими діями, які суттєво збільшують кількість військовослужбовців, котрі зазнають поранень, серйозних травмувань та інвалідності, що часто веде до безробіття, депресії, втрати мотивації, посттравматичного стресового розладу та інших проблем. Таким чином, на сьогодні, учасники бойових дій є однією з найбільш вразливих груп населення, які потребують соціального захисту та ефективної соціальної підтримки та допомоги. З огляду на це, здійснення соціальної роботи в Україні потребує створення та реалізації для осіб з інвалідністю внаслідок війни рівних можливостей та умов з метою забезпечення одного для всіх громадян рівня життя та участі в суспільному житті.

Виконання цих завдань регламентуються положеннями законів України. Зокрема, встановлення єдиної системи соціального та правового захисту військовослужбовців та членів їх сімей, гарантія в економічній, соціальній, політичній сферах сприятливих умов для реалізації їх конституційного обов'язку щодо захисту Вітчизни та регулювання відносин у цій галузі [9]; визначення правового статусу ветеранів війни, забезпечення створення належних умов для їх життєзабезпечення, сприяння формуванню в суспільстві шанобливого ставлення до них [11]; поліпшення матеріального становища учасників бойових дій та осіб з інвалідністю внаслідок війни [8]; визначення основ соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні і гарантія їм рівних з усіма іншими громадянами можливостей для участі в економічній, політичній і соціальній сферах життя суспільства [7]; визначення основних організаційних та правових засад надання соціальних послуг, спрямованих на профілактику складних життєвих обставин, подолання або мінімізацію їх негативних наслідків, особам/сім'ям, які перебувають у складних життєвих обставинах [10]. Серед чинників, що можуть зумовити складні життєві обставини віднесено шкоду, завдану бойовими діями, збройним конфліктом, тимчасовою окупацією.

Дослідження процесу соціальної роботи з різними категоріями населення наразі в центрі уваги науковців. Зокрема, І. Пеша, І. Сопівник, В. Галайдюк, О. Кошук, А. Холодков вивчають проблеми учасників бойових дій та осіб з інвалідністю внаслідок війни, їх соціалізацію та інтеграцію, пошук шляхів виходу із складних життєвих обставин. Досліджуючи нові підходи до реабілітації й інтеграції осіб з інвалідністю, науковці Д. Зеня та Н. Кабусь пропонують зосередитись на забезпеченні комплексної реабілітації та розширенні можливостей для працевлаштування й участі в суспільному житті [3]. Вивчаючи особливості надання соціальних послуг людям з інвалідністю, М. Лехолетова, С. Сапіга та Л. Остролицька визначають напрями роботи соціальних працівників, для подолання складних життєвих обставин, пов'язаних з інвалідністю (покращення якості життя, стану здоров'я, розвиток в різних сферах життя, нормалізація функціонування сім'ї) [1; 12]. Г. Скіпальська, Н. Цветкова, О. Файдюк розглядають специфіку надання екстреної та планової соціально-психологічної допомоги учасникам бойових дій та членам їх родин за допомогою мобільної бригади. Науковці зазначають, що за рахунок мобільності є можливість вчасно зреагувати та надати соціально-психологічну допомогу тим, хто її потребує або у разі необхідності перенаправити до інших служб, установ, партнерів [4].

Мета статті – окреслити проблеми осіб з інвалідністю внаслідок війни, а також дослідити особливості соціальної роботи з особами з інвалідністю внаслідок війни.

Відповідно до статті 7. Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» особи з інвалідністю внаслідок війни – це «...особи з числа військовослужбовців діючої армії та флоту, партизанів, підпільників, працівників, які стали особами з інвалідністю внаслідок поранення, контузії, каліцтва, захворювання, одержаних під час захисту Батьківщини, виконання обов'язків військової служби (службових обов'язків) чи пов'язаних з перебуванням на фронті, у партизанських загонах і з'єднаннях, підпільних організаціях і групах та інших формуваннях, визнаних такими законодавством України, в районі воєнних дій, на прифронтових ділянках залізниць, на спорудженні оборонних рубежів, військово-морських баз та аеродромів у період громадянської та Другої світової воєн або з участю в бойових діях у мирний час» [11]. Група інвалідності встановлюється за результатами медико-соціальної експертизи, яка визначає: групу інвалідності, причину; види трудової діяльності, якими може займатись особа з інвалідністю; ступінь втрати професійної працездатності та інші медичні показання; причину інвалідності. Причинами інвалідності є: інвалідність з дитинства; наявність загального захворювання; нещасний випадок на виробництві; поранення, контузії, каліцтва (для військовослужбовців).

Надання статусу особи з інвалідністю внаслідок війни, регламентується Постановою Кабінету Міністрів України від 08 вересня 2015 року № 685, і розглядається як публічна (електронна публічна) послуга, що надається місцевим структурним підрозділом з питань ветеранської політики за заявою, поданою в паперовій або електронній формі, за результатами розгляду якої приймається рішення про надання (відмову у наданні) статусу особи з інвалідністю внаслідок війни. Статус особи з інвалідністю під час війни можуть отримати: військові ЗСУ (зокрема, добровольчі формування територіальних громад), Нацгвардії, СБУ, поліції, представників інших силових структур і відомств; працівники підприємств та організацій, яких залучали до участі в забезпеченні оборони України; регулярні добровольці у складі добровольчих формувань, яких надалі було включено до складу ЗСУ, та інших військових формувань; нерегулярні добровольці у складі добровольчих формувань, яких не включали до складу ЗСУ; волонтери, які забезпечували національну безпеку й оборону та отримали інвалідність безпосередньо в районах бойових дій; люди, залучені до конфіденційної співпраці з розвідувальними органами України на окупованих територіях, у зоні АТО, в районах проведення бойових дій [12]. В результаті отримання статусу інвалідності вразливим стає не лише учасник бойових дій, але й страждає вся сім'я (погіршуються стосунки, відбувається переоцінка інтересів, пріоритетів, пріоритетним стає допомога постраждалому).

Поділяємо думку науковців (Р. Величко-Трифонюк, В. Галайдюк, О. Кошук, І. Пеші, І. Сопівник, А. Холодкова) [2; 5; 13], щодо найбільш поширених проблем, які виникають у осіб з інвалідністю внаслідок війни та їхніх сімей, а саме: труднощі з пошуком роботи, втрата роботи та безробіття; труднощі з адаптацією до цивільного ринку праці через відсутність необхідних навичок або обмежену мобільність через проблеми із здоров'ям, поранення, каліцтво; проблеми зі здоров'ям (фізичні проблеми або хвороби, набуті внаслідок бойових дій); посттравматичний стресовий розлад; труднощі в налагодженні взаємовідносин з сім'єю; залежність від алкоголю або наркотиків; бюрократичні труднощі: оформлення документів, отримання статусу «особа з інвалідністю внаслідок війни», безоплатного лікування та реабілітації, забезпечення житлом та грошової компенсації на житло, матеріальної допомоги, земельної ділянки, оздоровлення та санаторно-курортного лікування; негативні стереотипи та стигма (можуть стикатися з негативними стереотипами та стигмою з боку оточуючих, які можуть впливати на їхню самооцінку та можливість знайти роботу або інтегруватися в суспільство), соціальна ізоляція.

Серед ключових проблем адаптації учасників бойових дій, у тому числі осіб з інвалідністю внаслідок війни, є роздратування через виявлення надмірної турботи сім'ї. В результаті виникають постійні суперечки та конфліктні ситуації, перекладання відповідальності за виникненні труднощі і непорозуміння один на одного. Учасник бойових дій, який отримав інвалідність внаслідок війни, може відчувати безпорадність, замкнутість, байдужість, підозрілість, невпевненість, озлобленість на оточуючих, це може спровокувати вживання алкоголю та прояви агресії по відношенню до своїх рідних. Також особи з інвалідністю можуть втратити сенс життя, відчувати себе зайвими та непотрібними, в них можуть з'являтися суїцидальні наміри. [15]. Вважаємо, що для ефективної адаптації осіб з інвалідністю важливим є своєчасне здійснення реабілітаційних заходів спрямованих на соціальну інтеграцію, формування впевненості, оптимізму, задоволеності життям, належного соціального статусу.

Відповідно до результатів соціологічного дослідження щодо сприйняття людей з інвалідністю в Україні, яке було проведено соціологічною групою «Рейтинг» в рамках проекту «Центр експертизи у сфері прав людей з інвалідністю» на замовлення Громадської спілки «Всеукраїнське об'єднання організацій в інтересах осіб з інвалідністю «Ліга сильних», було виявлено, що близькі і сім'ї осіб з інвалідністю внаслідок війни та члени їхніх сімей, які мають інвалідність вважають себе нещасливими. Вони зазначають, що найкращі можливості для людей з інвалідністю є у сфері освіти та навчання, а найгірші – у працевлаштуванні та відкритті власного підприємництва. Також особи з інвалідністю стверджують, що головним дискримінаційним моментом є мобільність, тобто можливість вільно пересуватись за межами помешкання, неможливість доступу до об'єктів публічного простору і дискримінація при пошуку роботи та працевлаштуванні, яке здебільшого носить номінальний характер для виконання квоти. Більшість опитаних посередньо та погано оцінили стан сфер та ініціатив для людей з інвалідністю відзначаючи проблему з реабілітацією. Попри хорошу якість,

часто проблемою є те, що реабілітаційні кабінети розташовані на 2–3 поверхах лікарень. Також можливостей для реабілітації вкрай мало в маленьких містах. Майже 60 % опитаних зазначили, що люди з інвалідністю найбільше потребують фінансової допомоги, 50 % – медичної, більше 40 % – психологічної. Основною потребою осіб з інвалідністю внаслідок війни, на думку самих респондентів, є потреба бути видимими, прийнятими та нормалізованими суспільством [14]. Так, особи з інвалідністю внаслідок війни готові до змін на краще, вони готові вирішувати свої проблеми, долучатись та реалізовувати проекти спрямовані на покращення публічного простору, на його доступність та справедливність, прагнуть, щоб суспільство змінювало свою думку стосовно них, відчувають частину і власної відповідальності у цьому процесі.

З метою соціальної адаптації та інтеграції в соціум осіб з інвалідністю внаслідок війни, близькими для нас є напрями соціальної роботи виділені Д. Зенею та Н. Кабусь, а саме: забезпечення доступності середовища та рівних можливостей осіб з інвалідністю в усіх сферах життя, участь у прийнятті рішень; індивідуальний підхід та індивідуальний план соціальної підтримки (планування послуг з орієнтиром на потреби особи з інвалідністю); психосоціальна підтримка та індивідуальний супровід для забезпечення емоційного благополуччя та адаптації осіб з інвалідністю та членів їхніх сімей; використання новітніх технологій для покращення якості життя й забезпечення автономії осіб з інвалідністю; застосування передових методів у медичній реабілітації (технології нейрореабілітації, біонічні протези, імпланти); стимулювання осіб з інвалідністю до фізичних та рекреаційних занять; розширення можливостей інклюзивної освіти, розвиток інклюзивних програм та адаптація навчального середовища; перепідготовка для підвищення зайнятості серед людей з інвалідністю, сприяння адаптації виробничих процесів до можливостей людей з інвалідністю; стимулювання активної участі людей з інвалідністю в різних сферах життя [3, с. 125–126].

Державна політика у сфері соціальної роботи з особами з інвалідністю внаслідок війни спрямована на створення умов для їхнього повноцінного життя в суспільстві. Основними напрямками державної політики у цій сфері є: забезпечення соціальної реабілітації осіб з інвалідністю внаслідок війни; створення умов для працевлаштування; забезпечення соціального захисту; забезпечення доступу осіб з інвалідністю до освіти; створення умов для участі осіб з інвалідністю внаслідок війни у культурному житті суспільства та у спортивних змаганнях; забезпечення фінансування заходів, спрямованих на реінтеграцію осіб з інвалідністю внаслідок війни.

В законі України «Про соціальні послуги» [10] визначено соціальні послуги, якими можуть скористатись особи з інвалідністю внаслідок війни, з метою профілактики складних життєвих обставин, подолання або мінімізацію їх негативних наслідків. Зокрема, соціальна профілактика (запобігання виникненню складних життєвих обставин), соціальна підтримка (сприяння подоланню складних життєвих обставин), соціальне обслуговування (мінімізація наслідків складних життєвих обставин, підтримка соціального статусу та включення у громаду).

В залежності від проблем конкретної особи з інвалідністю внаслідок війни та членів сім'ї вони мають право на отримання соціальних послуг, що не передбачають надання постійної або систематичної комплексної допомоги та комплексних соціальних послуг, що передбачають узгоджені дії фахівців з надання постійної або систематичної комплексної допомоги; допоміжних соціальних послуг, що надаються у вигляді натуральної допомоги та технічних послуг [10].

Дієвим інструментом реагування на проблеми з інтеграцією та соціалізацією в мирному житті ветеранів та членів їх родин є мобільні бригади соціально-психологічної допомоги (екстреного втручання/консультування, здійснення подальшого соціального супроводу). Серед отримувачів послуг, які можуть отримати допомогу від мобільної бригади особи з інвалідністю внаслідок війни.

Основними завданнями мобільної бригади соціально-психологічної допомоги є: забезпечення доступності соціально-психологічної допомоги ветеранам, які самостійно не можуть подолати кризу чи звернутись по допомогу; кризове та екстрене втручання та надання підтримки ветеранам та членам їх родини з метою усунення кризової ситуації; надання соціально-психологічної допомоги ветеранам та членам їх родини у відповідності до індивідуальних потреб; надання послуги за методом «рівний-рівному» з метою покращення умов інтеграції, соціалізації та виходу зі складних життєвих обставин [4, с. 12].

Недержавні організації також відіграють важливу роль у соціальній роботі з даною групою отримувачів соціальних послуг, а саме: консультативна та інформаційна робота щодо державних гарантій та пільг особам з інвалідністю внаслідок війни; надання правової допомоги, для отримання статусу «особа з інвалідністю внаслідок війни» та отримання пільг; сприяння в отриманні медичного обслуговування, фізичної реабілітації, протезування (ортезування), санаторно-курортного лікування та оздоровлення; надання медико-соціального обладнання та оснащення (інвалідні візки, ролатори ходунки, палиці, медична техніка тощо), аудіо- та відеокасет з навчальними, соціальними, реабілітаційними програмами, інформацією з фізичної культури та спорту, програмами для формування здорового способу життя, з лекціями; надання послуг кризового втручання та послуг спрямованих на зміцнення фізичного та морально-психологічного стану; допомога у працевлаштуванні; здійснення психологічного супроводу поранених учасників бойових дій у лікувально-профілактичних установах; короткострокова психологічна реабілітація; здійснення суспільно-просвітницької діяльності та інформаційної підтримки; надання послуги фізичного супроводу особам з інвалідністю з порушенням зору, соціальної адаптації осіб з інвалідністю (навчання, формування та розвиток соціальних, комунікативних,

фізичних, когнітивних, трудових навичок, умінь, у тому числі самообслуговування, соціальної компетенції; організація денної зайнятості, консультування); створення умов для освіти та зайнятості; створення умов для активного долучення осіб з інвалідністю до всіх аспектів життєдіяльності суспільства; здійснення соціальної профілактики, корекції та соціальної реабілітації, адаптації, інтеграції й соціальної терапії осіб з інвалідністю внаслідок війни з урахуванням індивідуальних потреб учасників бойових дій.

Висновки. В умовах воєнного стану, та збільшенні осіб з інвалідністю внаслідок війни в Україні існує значна база нормативного забезпечення щодо захисту прав і свобод військослужбовців, учасників бойових дій, ветеранів, у тому числі осіб з інвалідністю внаслідок війни. Аналіз наукових досліджень дозволив визначити ключові проблеми осіб з інвалідністю внаслідок війни. Серед них: проблеми в адаптації до умов цивільного життя та до ринку праці через відсутність необхідних навичок або обмежену мобільність через проблеми із здоров'ям; посттравматичний стресовий розлад; труднощі в налагодженні взаємовідносин з сім'єю; залежність від алкоголю або наркотиків; труднощі з оздоровленням та санаторно-курортним лікуванням; наявність у суспільстві негативних стереотипів та стигми; соціальна ізоляція.

Вважаємо, що організація ефективної взаємодії державних і недержавних установ щодо профілактики складних життєвих обставин, подолання або мінімізацію їх негативних наслідків, відіграють важливу роль у соціальній роботі з даною групою отримувачів соціальних послуг. На нашу думку, у практиці соціальної роботи з особами з інвалідністю внаслідок війни доцільно використовувати короткотермінові (надання допомоги безпосередньо у кризових ситуаціях, що є досить ефективним, оскільки в цей період людина особливо сприйнятлива і швидко відгукується на прояв допомоги) та довготермінові (потребують пролонгованого спілкування з особою з інвалідністю внаслідок війни, які в основному базуються на психолого-соціальному підході) моделі роботи.

Використана література:

1. Актуальні питання соціальної роботи : навч. посіб. / за ред. О. В. Епель, Т. Л. Лях, І. В. Силантьєва. Київ, Ужгород : РІК-У, 2023. 420 с.
2. Величко-Трифонюк Р. З фронту додому : ветерани в Україні та їхній шлях до визнання прав людини. *Українська правда*. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2024/01/15/7437303/>
3. Зеня Д. М., Кабусь Н. Д. Перспективні напрями соціальної роботи з особами з інвалідністю в умовах сучасних викликів. *Сучасні реалії та перспективи соціального виховання особистості в різних соціальних інституціях* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 27 жовт. 2023 р.). Харків, 2023. С. 121–127.
4. Методичні рекомендації щодо діяльності мобільних бригад соціально-психологічної допомоги учасникам бойових дій АТО/ООС та членам їх родин / авт. кол. Г. Б. Скіпальська, Н. М. Цвєткова, О. В. Файдюк. Київ : «Видавництво КІМ», 2021. 28 с.
5. Пеша І. В., Сопівник І. В., Галайдюк В. В., Кошук О. Б. Соціальна робота з сім'ями, дітьми та молоддю : навч. посіб. Київ : Компринт, 2023. 449 с.
6. Про затвердження Порядку надання статусу особи з інвалідністю внаслідок війни особам, які отримали інвалідність внаслідок поранення, контузії, каліцтва або захворювання, одержаних під час безпосередньої участі в антитерористичній операції, здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації в Донецькій та Луганській областях : Постанова Каб. Міністрів України від 08.09.2015 р. № 685 : станом на 16 квіт. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685-2015-п#Text>
7. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні : Закон України від 21.03.1991 № 875-ХІІ (Редакція від 01.01.2024). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text>
8. Про поліпшення матеріального становища учасників бойових дій та осіб з інвалідністю внаслідок війни : Закон України від 16.03.2004 № 1603-IV (редакція від 04.11.2018). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1603-15#Text>
9. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей : Закон України від 20.12.1991 № 2011-ХІІ (редакція від 29.03.24). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text>
10. Про соціальні послуги : Закон України від 17.01.2019 № 2671-VIII (редакція від 31.12.2023). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>
11. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту : Закон України від 22.10.1993 р. № 3551-ХІІ (редакція від 04.04.2024). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text>
12. Сапіга С., Остролюцька Л. Особливості надання соціальних послуг людям з інвалідністю. *Вісник Humanitas* 2023. № 3. С. 115–123.
13. Холодков А. В. Актуальні проблеми соціалізації військовослужбовців з інвалідністю внаслідок війни. *Київський часопис права*. 2023. № 1. С. 240–244.
14. Як насправді українське суспільство сприймає людей з інвалідністю?. *Соціологічна група «Рейтинг»*. 2023. URL: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/yak_naspravdi_ukrainske_suspilstvo_stavitsya_do_lyudey_z_invalidnistyu.html
15. Dulia A. V., Liakh T. L., Veretenko T. G. Types of families of joint forces operation participants in the east of Ukraine and peculiarities of social work with them. *Society. Integration. Education. Proceedings of the International Scientific Conference*. 2020. Vol. 4. P. 211–221.

References:

1. Epel O. V., Liakh T. L., Silantieva I. V., & et al. (2023) Aktualni pytannya sotsialnoi roboty : navch. posib. [Current issues of social work : education. manual]. Kyiv, Uzhhorod : RIK-U [in Ukrainian].
2. Velychko-Trifonyuk R. Z frontu dodomu: veterany v Ukraini ta yikhniy shliakh do vyznannya prav liudyny. [From the front to home: veterans in Ukraine and their path to recognition of human rights]. *Ukrainska Pravda*. URL : <https://www.pravda.com.ua/columns/2024/01/15/7437303/> [in Ukrainian].

3. Zenya D. M., & Kabus N. D. (2023) Perspektivni napriamy sotsialnoi roboty z osobamy z invalidnistiu v umovakh suchasnykh vyklykiv. [Prospective directions of social work with persons with disabilities in the conditions of modern challenges]. *Suchasni realii ta perspektivy sotsialnoho vykhovannia osobystosti v riznykh sotsialnykh instytutsiakh* : materialy Vseukr. nauk.-prakt. konf. (Harkiv, 27 zhovt. 2023 r.). Harkiv. S. 121–127 [in Ukrainian].
4. Metodichni rekomendaciyi shodo diyalnosti mobilnih brigad socialno-psihologichnoyi dopomogi uchastnikam bojovih dij ATO/OOS ta chlenam yih rodin (2021) [Methodological recommendations regarding the activity of mobile brigades of social and psychological assistance to participants in the combat operations of the anti-terrorist operation/UOS and their family members] / avt. kol. G B. Skipalska, N. M. Cvyetkova, O. V. Fajdyuk. Kiyiv : «Vidavnicтво KIM». 28 s. [in Ukrainian].
5. Pesha I. V., Sopivnyk I. V., Halaydyuk V. V., & et al. (2023) Sotsialna robota z simiamy, ditmy ta moloddii. [Social work with families, children and youth: teaching. manual]. navch. posib. Kiyiv : Komprint. 449 s. [in Ukrainian].
6. Pro zatverdzhennia Poriadku nadannia statusu osoby z invalidnistiu vnaslidok viiny osobam, yaki otrymaly invalidnist vnaslidok poranennia, kontuzii, kalitstva abo zakhvoriuvannia, oderzhanykh pid chas bezposerednoi uchasti v antyterorystychnii operatsii, zdiisnenni zakhodiv iz zabezpechennia natsionalnoi bezpeky i oborony, vidsichi i strymuvannia zbroinoi adresii Rosiiskoi Federatsii v Donetskii ta Luhanskii oblastiakh : Postanova Kab. Ministriv Ukrainy vid 08.09.2015 r. № 685. [On the approval of the Procedure for granting the status of a person with a disability as a result of the war to persons who received a disability as a result of an injury, contusion, mutilation or disease received during direct participation in an anti-terrorist operation, the implementation of measures to ensure national security and defense, repelling and deterring armed aggression by Russia Federations in Donetsk and Luhansk regions: Resolution of the Cabinet. of Ministers of Ukraine dated September 8, 2015 No. 685]. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685-2015-n#Text> [in Ukrainian].
7. Pro osnovy sotsialnoi zakhyshchenosti osib z invalidnistiu v Ukraini : Zakon Ukrainy vid 21.03.1991 № 875-XII. [On the basics of social security for persons with disabilities in Ukraine : Law of Ukraine dated March 21, 1991 No. 875-XII]. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text> [in Ukrainian].
8. Pro polipshennia materialnoho stanovyscha uchastnykiv boiovykh dii ta osib z invalidnistiu vnaslidok viiny : Zakon Ukrainy vid 16.03.2004 № 1603-IV. [On improving the financial situation of combatants and persons with disabilities as a result of the war : Law of Ukraine dated March 16, 2004 № 1603-IV]. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1603-15#Text> [in Ukrainian].
9. Pro sotsialnyi i pravovyi zakhyst viiskovosluzhbovtiv ta chleniv yikh simei : Zakon Ukrainy vid 20.12.1991 № 2011-XII. [On social and legal protection of servicemen and members of their families : Law of Ukraine dated 12.20.1991 No. 2011-XII]. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text> [in Ukrainian].
10. Pro sotsialni posluhy : Zakon Ukrainy vid 17.01.2019 № 2671-VIII. [On social services: Law of Ukraine dated January 17, 2019 No. 2671-VIII]. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text> [in Ukrainian].
11. Pro status veteraniv viiny, harantii yikh sotsialnoho zakhystu : Zakon Ukrainy vid 22.10.1993 r. № 3551-XII. [On the status of war veterans, guarantees of their social protection: Law of Ukraine dated October 22, 1993 No. 3551-XII]. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text> [in Ukrainian].
12. Sapiha S., Ostrolutska L. (2023) Osoblyvosti nadannia sotsialnykh posluh liudiam z invalidnistiu. [Features of providing social services to people with disabilities]. *Vvichlyvist. Humanitas*. № 3. S. 115-123. [in Ukrainian].
13. Kholodkov A. V. (2023) Aktualni problemy sotsializatsii viiskovosluzhbovtiv z invalidnistiu vnaslidok viiny. [Actual problems of socialization of servicemen with disabilities due to the war]. *Kyivskyi chasopys prava*. № 1. S. 240–244 [in Ukrainian].
14. Yak naspravdi ukrainske suspilstvo spryimaie liudei z invalidnistiu? [How does Ukrainian society actually perceive people with disabilities?]. *Sotsiologichna hrupa «Reitynh»*. URL : https://ratinggroup.ua/research/ukraine/yak_naspravdi_ukrainske_suspilstvo_stavitsya_do_lyudey_z_invalidnistyu.html [in Ukrainian].
15. Dulia A. V., Liakh T. L., & Veretenko T. G. (2020) Typy simei uchastnykiv operatsii obiednanykh syl na skhodi Ukrainy ta osoblyvosti sotsialnoi roboty z nymy. [Types of families of joint forces operation participants in the east of Ukraine and peculiarities of social work with them]. *Society. Integration. Education. Proceedings of the International Scientific Conference*. № 4. P. 211–221.

A. Dulia, M. Lekholetova, T. Liakh. Peculiarities of social work with persons with disabilities as a result of the war.

The analysis of normative documents and scientific research made it possible to outline the problems of persons with disabilities as a result of the war, as well as to investigate the peculiarities of social work with persons with disabilities as a result of the war. The main causes of disability are given. Today, persons with disabilities as a result of war are one of the most vulnerable population groups in need of social protection and effective social support and assistance. A description of the service for granting the status of a person with a disability as a result of the war is provided. The problems that arise for persons with disabilities as a result of the war and their families, as well as the social services to which they are entitled, are analyzed. The main directions of state policy in the field of social work with persons with disabilities as a result of the war are defined as follows: provision of social rehabilitation of persons with disabilities as a result of the war; creating conditions for employment; provision of social protection; ensuring access of persons with disabilities to education; creation of conditions for the participation of persons with disabilities as a result of the war in the cultural life of society and in sports competitions; financing of measures aimed at the reintegration of persons with disabilities as a result of the war. Analysis of the activities of non-governmental organizations in the direction of social work with persons with disabilities as a result of the war showed a wide range of assistance and support (consultative and informational work, provision of legal assistance, assistance in obtaining medical care, physical rehabilitation, prosthetics, sanatorium-resort treatment and recovery, etc.). Expedient models of work with persons with disabilities as a result of the war have been identified.

Key words: social work, disability, combatants, persons with disabilities as a result of war, social services, difficult life circumstances, social prevention, social rehabilitation, integration, mobile brigade.